

Hjemmeværnets første år - arven fra modstandsbevægelsen

Chr. Houmark Hammer

Her ved 50-året for Hjemmeværnets oprettelse er der store forandringer på vej i det danske forsvar - og måske også i Hjemmeværnet. Forholdene i Danmark var meget anderledes dengang i 1949. Denne artikel fortæller om de første år for Hjemmeværnet i Midtthy, kompagni 1205, som det hed dengang.

Her ved århundredskiftet har den største del af Danmarks befolkning nok vanskelig ved at forstå den tid og de forhold, vi levede under dengang. Hjemmeværnet er jo et barn af modstandsbevægelsen under anden verdenskrig. Da krigen sluttede 1945, var der ca. 40.000 i modstandsbevægelsen. De var bevæbnet med forskellig slags våben. Bl.a. for at få registreret disse våben oprettedes Hjemmeværnsforeningen, som var landsdækkende. Her i Thy var der kun én afdeling, med hjemsted i Thisted. Her kom jeg med i bestyrelsen fra starten, men overlod senere min plads til Steen Fibiger. Hjemmeværnsforeningen kan godt siges at være starten på Hjemmeværnet i Thy.

Om det videre forløb skal nævnes, at vi havde 5 krigså i frisk erindring. Næppe var krigen sluttet, før jerntæppet gik ned i øst, og en „kold“ krig begyndte. Vi var ikke særlig stolte af vores indsats under krigen. Der var et „slogan“, som blev brugt meget dengang: „Aldrig mere en 9. april“. Denne indstilling bevirkede en positiv indstilling til forsvaret. De unge årgange blev alle indkaldt til tjeneste ved militær eller civilforsvar.

Sovjet indtog en fjendtlig og aggressiv holdning og nedskød både amerikanske og et svensk fly over Østersøen. Nato blev oprettet i et forsøg på at stoppe Sovjet og kommunismen. Danmark gik med i Nato 1949, og det statslige Hjemmeværn blev oprettet samme år.



Chr. Hammer i Hjemmeværnets uniform. Uddrag af gruppebillede fra Nymindegab, ca. 1952.

Ved starten var der kun et kompagni, med hjemsted i Thisted. Men meget hurtigt var der mandskab nok til et kompagni i Midtthy. Her blev Steen Fibiger kompagnichef og plantør Larsen, Tvorup, næstkommanderende. Efter kort tid blev også dette kompagni delt, således at plantør Larsen blev chef for et nyt kompagni 1206, der omfattede Sjørring-Thorsted, Hundborg-Jannerup og Vang-Tvorup kommuner.

Kompagni 1205, Vildsund, fik følgende kommuner: Skjoldborg-Kallerup, HarringStagstrup, Snedsted-Nørhå-Stenbjerg, Skyum-Hørdum, Hassing-Villerslev, Sønderhå-Hørsted. Det var et temmelig stort område til 1205. Men det skyldtes, at vi havde to hovedopgaver, som Hærregion og Hjemmeværnsregion lagde stor vægt på:

1. Kontrol (spærring) af Vildsundbroen sammen med kompagniet, Sundby-Mors.
2. Kontrol af linien Ove sø-Vesterhavet, og Ove sø-Limfjorden, således at mistænkelige elementer ikke kunne komme igennem, uden at vi kunne observere og melde.

Jeg havde arbejdet sammen med Fibiger under krigen. I 1205 blev jeg næstkommanderende. Efter at Fibiger var rejst til Sjælland, fortsatte jeg som kompagnichef. For ligesom at genoplive tiden dengang, kommer her nogle historiske fakta og årstal.

1950: Start på Koreakrigen. Kommunisterne i Nordkorea, med støtte fra Sovjet og Kina, overfaldt Sydkorea. FN med USA, men også med deltagelse af mange andre nationer, kom Sydkorea til hjælp. Danmarks bidrag var hospitalsskibet „Jutlandia“. Men først i 1953 lykkedes det at standse det brutale overfald, der havde kostet millioner af menneskeliv.

1953: Opstand i Østtyskland. Blev knust af Sovjet.

1956: Opstand i Ungarn. Brutalt nedkæmpet af Sovjet. Og Sovjet vedblev at opruste og true hele verden. I Hjemmeværnet fik vi melding om, at der byggedes mange landgangsbåde i Østtyskland og Polen. Og soldaterne her havde danskundervisning i tjenesten.

Det var i denne periode, at jeg først som næstkommanderende, siden som kompagnichef, var med til at opbygge kompagniet således, at vi bedst muligt kunne løse de opgaver, som vi blev pålagt. Det var et arbejde, som vi var mange om, og den spændte udenrigspolitiske situation hjalp med til at gøre det temmelig realistisk. Kompagniets størrelse var på godt 200 mand. Dertil kom ca. 20 Lotter. Distriktet havde planer om at dele kompagniet. Vi var jo rigelig stor. Men det fik vi heldigvis afværget.

Kompagni 1205 Vildsund

Der var et godt samarbejde, lige fra menige til gruppefører, delingsfører og staben, som i min tid var følgende: Næstkommanderende Carl Facius, Koldby - Elgård Jensen, Koldby, var skydeinstruktør, men havde samtidig depotet. Bang Thorsted, Snedsted, var kommandobefalingsmand.

Gennemsnitsalderen var høj, ca. 40 år. Næsten alle unge mænd blev indkaldt til militær eller civilforsvar. Det var først efter, de havde fået hvid mødebefaling (mobiliseringsreserve), at Hjemmeværnet var noget for dem. Der kom en bekendtgørelse, at mænd med hvid mødebefaling kunne overføres til Hjemmeværnet og slippe for indkaldelse. Dette og den spændte udenrigspolitiske situation gjorde nok, at mange af disse årgange meldte sig til Hjemmeværnet. Og det er glædeligt, at folk er parate til at melde sig, når situationen kræver det; men det var nok også årsagen til et ganske specielt klima i Hjemmeværnets første år.

En overgang var tilgangen så stor, at vi måtte stoppe iklædningerne - der manglede våben og uniformer. Men så fik vi nye geværer (53/17.) og nye engelske uniformer. Man kan godt undre sig over, at der blev tid til det hele. Vi holdt mange øvelser, også med militæret, der skulle afprøve vores beredskab. Men der var høj mødeprocent, selv om vi flere gange begyndte om lørdagen og fortsatte om søndagen. Og alle ydede en god indsats.

Vi var underlagt Region I, Aalborg. Regionsleder oberst A. J. Jørgensen havde god føling med alt, hvad vi foretog os. Han var villig til at hjælpe, dersom vi havde behov. Det samme var tilfældet med distriktsleder major H. A. Iversen og Nk. Roed Jakobsen, Thisted. De stod faktisk til rådighed alle døgnets timer.



*Plantør Larsen i
Hjemmeværnets uniform.
Uddrag af gruppebillede
fra Nymindegab, ca. 1952.*

Her blev vi igen mindet om forbindelsen til modstandsbevægelsen. Oberst Jørgensen (Åbo) var før krigen officer, men senere ansat ved kriminalpolitiet i Horsens. Gik tidligt ind i modstandsbevægelsen. Han blev byleder (chef) i Aalborg og medlem af Toldstrups stab. Hans første adjutant var Knud Østergård. Knud Østergård blev arresteret under krigen og fik sin ene arm ødelagt under tortur hos Gestapo. Han blev senere forsvarsminister og

siden trafikminister. Men han var leder af det første weekend-kursus, vi havde. Det blev afholdt på det gamle vandrehjem, Fårtoftvej, Thisted, som var indrettet i et par af de gamle tyskerbarakker. Sammen med Jørgensen var han mange gange på besøg i Thy. Siden kom Bernhard Nielsen, han kom lige fra en stilling som adjutant hos den kommanderende general, så det må siges, at det var kompetente personer, ledelsen bestod af. Bernhard Nielsen sluttede som hjemmeværnskonsulent.

Instruktører kunne vi trække på fra hæren. Men vi havde flere muligheder. CF kaserne blev indrettet i den gl. tyske Seefliegerhorst, Dragsbæk. Flere af befalingsmændene her var kommet fra hæren, og vi fik efterhånden et godt samarbejde med dem. De hjalp os med instruktører, og vi hjalp dem med at give deres mandskab øvelse i at rykke frem i et område, hvor de kunne risikere at blive beskudt. Denne øvelse foregik hvert år på Åsvej. Trafikanterne var ikke særlig venlige, men det fortæller også lidt om, at man var realistisk

Anordning om forholdsordre for det militære forsvar ved angreb på landet og under krig.

Vi **Frederik den Niende**, af Guds Nåde Konge til Danmark, de Venders og Goters,
Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,

Gør vitterligt: I tilfælde af angreb på dansk territorium eller på dansk militær enhed uden for dansk territorium skal de angrebne styrker ufortøvet optage kampen uden at ordre afventes eller søges indhentet, selv om krigserklæring eller krigstilstand ikke er de pågældende chefer bekendt.

Dersom forsvarrets styrker ikke inden angrebet er bragt op på fuld krigsstyrke, er ethvert angreb på Danmark ude fra eller på dets forfatningsmæssige myndigheder at betragte som ordre til mobilisering. Hjemmeværnet møder uopholdeligt som bestemt ved „Hjemmeværnet på plads.”

Der må forventes ved krigsudbrud og under krigstilstand at ville fremkomme falske ordrer og meddelelser til befolkningen og til mobiliserende eller kæmpende styrker.

Ordrer om ikke at mobilisere eller ikke at gøre modstand eller afbryde påbegyndt mobilisering eller kamp må derfor ikke adlydes, før der foreligger forneden vished for, at ordren er udstedt af dertil kompetent myndighed.

Ordrer fra forfatningsmæssige myndigheder, der er taget til fange, eller som af fjenden er sat ud af funktion på anden måde, skal ikke adlydes.

Angrebne enheder eller enheder i nærheden af angrebne enheder sætter uden at afvente ordre omgående alle til rådighed stående midler ind i kampen. Isolerede styrker skal, under energiske forsøg på at sinke fjendens fremrykning mest muligt og tilføje ham størst mulige tab, søge forbindelse med andre kæmpende danske eller allierede enheder.

Kampen skal, selv om styrkerne kæmper isoleret, føres med største energi for herved at skaffe tid til at organisere styrker i eller uden for området.

Kampen skal fortsættes, selv om fjenden truer med repressalier for at bevæge vore styrker til overgivelse. Bliver det uomgængelig nødvendigt at opgive et landområde til fjenden, skal styrkerne gøre, hvad der er muligt for at nå frem til forsvarskampen på andre frontafsint.

Chefer for landsdelskommandoer, regioner, regimenter, selvstændige afdelinger, marinekommandoer, -distrikter, basiskommandoer m. fl. træffer, når angreb er erkendt, alle foranstaltninger til at forøge deres enheders fredsstyrke i overensstemmelse med de gældende bestemmelser, og søger snarest kampen vendt fra forsvar til angreb.

5. kolonnevirksomhed skal bekæmpes. Politiet vil på dette område bistå de militære myndigheder.

Våben og andet krigsmateriel må aldrig falde i fjendens hånd i brugbar stand.

Befalingsmænd, mather og værnepligtige af hær, søværn, flyevåben, korps m. fl., - hvadenten de er tjenstgørende, afskedigede (endnu mødepligtige ved mobilisering), hjemkommanderede eller hjemsendte - skal, når angreb på Danmark erfarets, ufortøvet og uden at afvente ordre om mobilisering give møde som befalet ved designeringsskrivelse eller på den i soldaterbogen (orlogsbogen) indklæbte røde mødebefaling.

Såfremt landet bliver delvis besat af angriberen, skal alle, der ikke kan nå frem til deres egen afdeling, tilslutte sig andre kæmpende danske eller allierede enheder.

Af det personel af værnene, der er overført til hjemmeværnet, skal de, der i fredstid er iklædt og udrustet, møde som bestemt ved „Hjemmeværnet på plads”. Det øvrige personel af værnene, der er overført til hjemmeværnet, skal derimod afvente nærmere ordre.

Anordning nr. 406 af 27. september 1951 sættes herved ud af kraft.

Givet på Amalienborg, den 6. marts 1952.

Under Vor Kongelige Hånd og Segl.

Frederik R.

(L.S.)

Harald Petersen.

dengang, og myndighederne var indforstået. Til gengæld hjalp GF os med køretøjer til vore øvelser.

1952 kom ny forholdsordre, som betød, at danske militære enheder ufortøvet skal optage kampen (uden at indhente ordre ovenfra), dersom dansk territorium bliver angrebet. Også uden krigserklæring. På grund af den udenrigspolitiske situation blev der udarbejdet forskellige planer for situationer, vi regnede med kunne indtræffe. Disse planer kontrolleredes direkte fra reg. 1. Oberst Jørgensen og adjutanten kom kørende. Flere gange var chefen for hærregion 1 også med. Det var også på denne tid, vi udlagde hemmelige depoter. Alt blev styret direkte fra reg. 1.

Jeg husker tydeligt en af disse inspektionsture, hvor vi talte om, at det kunne blive ubehageligt for dem, som lå i stilling ved broen, dersom de blev angrebet af fjendtlige fly uden at kunne forsvare sig. Obersten lovede at undersøge sagen. Kort tid efter kom der brev fra ham, hvor han lovede os luftværnskanoner, dersom vi ønskede det. Men han gjorde os samtidig opmærksom på, det ikke ville lette vores arbejde i fredstid, når vi skulle øve med dem og vedligeholde dem. Det var nok derfor, vi ventede med at tage imod tilbudet og så kom der afspænding i situationen (Europa). Men kompagnierne ved Aggersund og Oddesund tog imod tilbudet og fik maskinkanoner (37 eller 40 mm).

En folkebevægelse

Hjemmeværnet var jo forholdsvis nyt dengang. Det startede som en folkebevægelse, alle samfundslag var repræsenteret og nok også de fleste af de daværende politiske partier. Vi havde stor opbakning fra alle offentlige myndigheder og meget frie hænder til at udføre vort arbejde.



Øvelse i sigteteknik, Hanstholmlejren.

Det var i denne periode, uddannelseslejren i Hanstholm blev oprettet. Her lå det tyske lazaret tomt og i en sørgelig forfatning. Hjemmeværnet fik det overdraget, men skulle selv sætte det i stand. Det var et meget stort projekt. Der var ingen store bevillinger. Statskassen havde ingen store beløb at gøre godt med. Men Distriktet kunne dog få penge til at betale for buskørsel, som blev sat i gang fra alle hjørner i Distriktet, således at man dog kunne komme gratis til Hanstholm. Det var nemlig hjemmeværnsfolkene selv, der foretog istandsættelsen. Alle forskellige håndværksgrene var repræsenteret inden for Distriktet, og frivillig arbejdskraft blev hentet til Hanstholm, både aftenerne og lørdag-søndag. Det var ikke blot faguddannede

bygningshåndværkere, men alle vi andre kunne også bruges som medhjælp, og arbejdet gik med liv og lyst.

I 1956 efter Sovjets brutale overfald på Ungarn var der stor nød dernede. Her i landet foretog man en indsamling af tøj og kontanter til de nødlidende ungare. Det var Hjemmeværnet, der forestod dette og stillede mandskab og køretøjer til rådighed. Folk viste en offervilje som aldrig før, og i vores kompagniområde blev der samlet mange tusind kr., foruden en mængde tøj.

Vi manglede Lotter i de første år. I kompagni 1205 måtte vi låne os frem. Ved større øvelser lånte vi to Lotter til kommandostationen. Den ene kom fra Hundborg og den anden helt ude fra Thyholm. Den daværende delingsfører i Snedsted, førstemejerist Herman Jensen, havde motorcykel, og han klarede transporten. Men situationen var jo ikke tilfredsstillende. Frk. Klingenberg, Nykøbing, var Distriktslotte, og hun lovede at hjælpe os. Sammen med alle befalingsmænd i kompagniet skrev vi en liste over evt. emner i vort område. Klingenberg og Else Pedersen startede med min kone på bagsædet som vejviser. I løbet af kort tid havde vi en stabil og dygtig Lotteafdeling, med fru Nygård som en energisk leder, og det blev en stor gevinst for kompagniet. Signalgruppe, sanitetsgruppe og forplejningsgruppe var Lotternes domæne.

Den overordnede hjemmeværnsledelse fremhævede skydning som den vigtigste disciplin. Det passede godt sammen med den indstilling, vi havde i kompagniet. Skydebaner overtog vi fra hjemmeværnsforeningen i Gærup, i Harring samt en grusgrav i Gjersbøl til MP og P. Tyskernes skydebaner i Stenbjerg og Nørhå overtog vi selvfølgelig også. Skydebanerne i Gærup og Harring blev nedlagt, og der blev anlagt en ny og større i Mellemmølle, Vibberstoft. Vi lejede os ind hos skytteforeningerne i Snedsted og Skjoldborg, så vi havde 5 skydebaner og grusgraven i Gjersbøl til rådighed.

Det kunne måske se ud, som om vi var overforsynede med skydebaner, men der var jo mange til at bruge dem, og mødeprocenten var god. Dernæst må man huske, at cyklen nok var det mest benyttede transportmiddel dengang. Mange skydninger blev afviklet om aftenen, så der måtte ikke være for langt.

Feltskydning

Feltskydning var dengang en ny disciplin, som vi gerne ville have mulighed for at træne med. Vi var heldige med, at Stenbjerg var inden for vores område. Her havde tyskerne haft et større fæstningsanlæg. Mod syd var det afgrænset af et større, fladt areal, som tyskerne havde mineret. Efter at minerne var fjernet, lå det nu som natur igen. Tyskerne havde haft en skydebane lige syd for minespærringen.

Vi fik plantør Hansen, som var delingsfører i Nørhå, til at undersøge, om der var mulighed for, at vi kunne få lov til at benytte arealet fra skydebanen og et godt stykke mod syd, afgrænset af havet mod vest. Hansen fik hjælp af overklitfoged Rasmussen, Søholdt, som havde venner i klitinspektoratet, der var velvilligt indstillet overfor Hjemmeværnet, og så vidt jeg husker, var Amtet også indblandet.

Dengang kunne offentlige myndigheder arbejde hurtigt. Der gik ikke lang tid, før vi fik tilsendt nogle fine papirer fra klitinspektoratet. Nu var disse arealer fredet, og

Hjemmeværnet måtte godt bruge arealet til øvelser. Men Staten ejede ikke hele arealet, så jeg måtte rundt til de øvrige lodsejere og var også heldig at få deres underskrift på, at vi måtte benytte deres del af området. Men så havde kompagniet også rådighed over et stykke enestående natur, som vi faktisk betragtede som vort eget, og benyttede det flittigt i mange år.



*Norsk-dansk øvelse.
Elgård Jensen og Martha
Elgård Jemnsen står på
fløjene, mens Karen
Christensen står i midten
omgivet af to norske
Lotter.*

Bevæbningen var noget blandet i de første år. Vi overtog mange af modstandsbevægelsens våben. Til panserbekæmpelse havde vi det amerikanske „Bazooca” raketstyr. Senere kom „Energa”, en geværgranat, der også var beregnet til dette formål. Desuden havde vi 51 mm mortar. Håndgranater var der heller ingen mangel på. Der var store lagre af tyske, som bare skulle bruges. I de første år havde vi svenske geværer M/44 (96) Mauser 6,5 mm. De blev ret hurtigt udskiftet med canadiske

Enfield M/53 (17) og amerikanske halvautomatiske Garand.

Vi var jo kommet med i Nato, og nu skulle vi bruge standard ammunition 7,62 mm. Derfor måtte vi også sige farvel til vores gode gamle Mg. „Brenngun”. Det blev afløst af det danske „Madsen” maskingevær. Men det var af en dårlig konstruktion og blev afløst af det tyske. Maskinpistol var det svenske „Husqvarna”, den danske Mp. kom først efter min tid. Pistol var det canadiske FN „Browning”, senere kom det svejtsiske „Neuhausen” som standard pistol. Af specialgrupper var der 2 sprængningsgrupper.

Heldigvis havde vi Elgård som en meget dygtig skydeinstruktør. Kaster vi et blik på ovenstående liste, kan det ses, at der var nok at tage fat på. Delingsførerne havde en begrænset skydeinstruktøruddannelse, så de selv kunne afvikle almindelige baneskydninger. Rent sportsmæssig, gav det resultater med en god skydeuddannelse. Det kunne ses på de mange pæne sølvskeer og plader, som blev hentet hjem. Det var lige fra landsskydninger, regionsskydninger og distriktsskydninger til feltsskydninger over det meste af Jylland.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1999, side 113-120).